

A tulajdon jellegének meghatározása kapcsán, bár Hegel a közösségi tulajdon Skyllájt és a fejedelmi tulajdon Kharybdise között vergődik, végeredményben mégis megközelíti a helyes megoldást: "kitűnt egyfelől, hogy a fejedelem, a rádza, a földesur, de a parasztnak is örökös joga van a földjáraadék ama részére, amely nem a rádzaának jut."

Ugyanakkor Hegel itt egy olyan hibát követ el, ami önmagában kettős, nevezetesen nem érinti a közösséghez való viszonyt, ti. a fejedelem csak mint a közösségeket képviselő felső összefoglaló egység tulajdonosa a földnek, ugyyszintén a paraszt is csak mint a különös közösség tagja annak örökös birtokosa.

Az indiai vallást Hegel nagyon helyesen az indiai kettősség meghatározottságából vezeti le. Emiatt jelentkeznek egymást szükség-szerűen kiegészítő ellentétként a természetvallás, és a legnagyobb absztrakció, egyrészt a majom- és tehénkultusz, és másrészt a tiszta megszűnés absztrakciója, a reális öntudat megsemmisítése, a Nirvána.

Ezek voltak Hegelnek számunkra legfontosabb nézetei Kínáról és Indiáról.

Csejtei Dezső

A JOHANNITA LOVAGREND GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGE A SZENTFÖLD ELVESZTÉSÉTŐL A XIV. SZÁZAD KÖZEPÉIG

A dolgozat először a Szentföld XIII. század végi elvesztésével foglalkozik. Kitér a keresztes hadjáratok terminológiájával és kronológiájával kapcsolatos vitára, és leszögezi: a XI. század végén kezdődő, Keletre irányuló hadjáratok elsősorban az európai feudalizmus sajátos, belső ellentmondásaiból eredő, és azok levezetésére szolgáló, a politikai hegemoniáért küzdő, majd azt megszerző pápaság teljes ideológiai befolyását élvező támadások voltak, és egy olyan korszakot jelölnek a középkor történetében, amely a XIII. századdal véget ér. De a korszak lezárulta újabb kérdéseket

vetett föl. Ilyen volt az a kérdés is, hogy mi történjék a Szentföld visszafoglalására létrejött egyházi-katonai rendekkel.

A dolgozat ezután áttekinti a johannita lovagrend történetét megalakulásától a Szentföld elvesztése utáni időig. Kihangsúlyozza a fontosságát annak a ténynek, hogy a rendházak Európa jelentősebb országaiban mindenütt létrejöttek, és jelentős adományokat kaptak a helyi uralkodóktól. Ezen területek közül a legfontosabb szerepet Provence kapta. Nemcsak azért, mert az első keresztes hadjárat innen, Dél-Franciaországból indult ki, nemcsak azért, mert a rend alapítói elsősorban franciák, és később is a francia lovagok adják a rend jelentős erejét, hanem Provence-nak a francia fejlődésben illetve a Földközi-tenger térségében betöltött sajátos helyzeténél fogva. Provence az Alpok lábánál helyezkedik el, kiváló hegyi legelők állnak a rendelkezésére. A sík részek jó minőségű földművelő területek, hajózható víziutakkal, és végül kikötők építésére alkalmas tengerparttal. Ugyanakkor Provence fele uton található a levantei kereskedelem két másik fontos területe, Katalonia és Itália között. Provence sajátos helyzetét fokozza az a tény is, hogy a Szép Fülöp és VIII. Bonifác pápa közötti konfliktus eredményeképpen 1308-ban a pápai székhelyet Avignonba teszik át.

Mindezek előrebocsátásával nézzük meg közelebbről a johannita rendet. Jóllehet a rend Európa jelentősebb országaiban komoly birtokokkal rendelkezett, mégsem számított komoly erőnek. A rend birtokainak jövedelmei a Szentföldre kerültek, hogy a rend törökellenes harcaihoz megfelelő bázist biztosítsanak.

A török XIII. sz.-i előretörésével a pápa kereste a kiutat az elszenvedett kudarcokból. Európában a keresztes hadjáratok iránti lelkesedés eltűnt, Anglia, Franciaország királyai országuk belső problémái felé fordulnak, a német császárt is lefoglalja a hazai nehéz helyzet, majd az Interregnum /1254-1273/ okoz nehézségeket. Az itáliai városok pedig virágzó kereskedelmet folytatnak a törökkel; Genova, Velence gyarmatokat létesít.

A pápa fölveti a templomos és a johannita rend egyesítésének gondolatát. A sok szempontból hasonló jellegű, ugyanakkor állandóan rivalizáló két rend együtt valóban komoly erőt jelentett volna. A terv azonban különböző okok miatt meghiusult.

1291-ben, mint már említettük, a rend, Akkon elestével, földönfutóvá válik. A lovagok Cipruson Találnak menedéket. A rend fölemelkedése ezzel veszi kezdetét. A szigeten való elhelyezkedés és a török elleni további harc alapvető föltétele, hogy a rend komoly hajóhaddal rendelkezzen. A Cipruson eltöltött 15 év alatt alapozódik meg a rend tengeri nagyhatalma. A lovagok - annál a katonai erőnél fogva, amit képviseltek - már kezdettől fogva kiviták a ciprusi király ellenszenvét. Ez hamarosan konfliktushoz vezetett - különösen a hajóhad kiépítése miatt. A rend nagymestere ekkor a pápához utazik, aki a török elleni harc egyetlen potenciális képviselőjét látja benne, és a rend újabb kiváltságokat kap. Csak most jön igazán kapóra, a johanniták egyes országokban történt letelepedése, mert ilyen módon a rend egy nemzetközi kiterjedésű gazdasági-adminisztratív rendszerre támaszkodhat, amely a központ - Ciprus, majd Rhodosz - számára komoly anyagi jövedelmet jelent.

VIII. Bonifác a francia királlyal egyre éleződő konfliktusában is igényt tart a johannitákra, ez a másik oka, hogy különböző előnyöket biztosít számukra. Érthető, ha a rend hamarosan európai tényezővé női ki magát. A johannita nagymestert mindenütt fejedelemnek kijáró tisztelettel fogadják. Ez a hatalmi változás magyarázza azt is, hogy amikor 3 évi ostrom után, 1309-ben a rend letelepszik Rhodoszon és az azt körülvevő tíz kis szigeten, akkor a győnge tiltakozásoktól eltekintve, semmiféle támadástól nem kell tartania az európai hatalmak részéről.

Mindenképpen ki kell hangsúlyozni azt, hogy pénzügyi akciói ellenére a johanniták gazdasági ereje nem annyira a finansziális ténykedésekben rejlett - mint a templomosoké - , hanem elsősorban birtokaik Európa-szerte kiterjedt voltában és kereskedelmi tevékenységükben. De a rend megnövekedett feladata, hogy a Földközi-tenger keleti térségében harcképes erőt képviseljen a török ellen, továbbá Rhodosz és a hajóhad ellátása meg is követte birtokaik növelését. Legjobb alkalom erre a templomosok felosztása által gazdátlaná vált birtokok megszerzése révén nyílt. A pápa ezt engedélyezte is.

A XIV. század elejére a rend nemcsak diplomáciai és politikai téren válik európai hatalommá, de gazdasági értelemben is. Hajói katonai kísérettel ellátva, a Földközi-tenger partvidékén szét-

szórt johannita rendházakat támaszpontokként használva, a termékeket saját birtokain megtermelve a rend komoly riválisává vált Velencének és Genovának. Ennek a kiterjedt gazdaságnak Provence természetes bázisa lett. A dolgozat a gazdasági rendszert vizsgálja, és a források értékelése révén képet ad a birtokok szerkezetéről és fejlettségi szintjéről.

I. A rend gazdasági életének, jövedelmének egy tekintélyes része származott abból, hogy egyes rendházai hiteles helyként működtek. Vitás problémák esetén gyakran helyeztek zárolt birtokokat a rend felügyelete alá. Ugyanakkor a rend tagjai foglalkoztak különböző birtokok eladásának, cseréjének közvetítésével és a műveletek lebonyolításával is.

II. Sokkal jelentősebb ennél a rend tengeri tevékenysége révén keletkezett bevétel. A hajók jelentős része a rend tulajdonát képezte. Ugyanakkor – épp a rend megnövekedett forgalmára való tekintettel – johanniták gyakran béreltek is hajókat. A hajókon személyeket – zarándokokat és egyéb rendeltetési helyre tartó utasokat, továbbá a kor fő kereskedelmi árucikkeit szállították.

1. főleg élelmiszerek, nyersanyagok:

só, gyümölcs, állatok, cukor, gyapot, bőr stb.

2. kézműipari termékek: ruházati cikkek, fémek, fegyverek

3. exotikus áruk: fűszerek, selymek

Igen jelentős és hosszú hagyományokra tekint vissza a személyszállítás. A johanniták már 1216-ban szerződést kötöttek Marseille városával, miszerint évi két hajónyi /kb.1500 fő/ zarándok elszállítására kötelezik magukat. 1248-ban ezek számát évi 3 hajóra emelik. Ekkor a fő rendeltetési hely még Akkon. Akkon eleste után a fő utirány: Marseille, Nápoly, Otranto v. Barletta, Lindosz /Rhodosz és Famaguszta /Ciprus/. Fontos rendeltetési hely Alexandria, amely a Földközi-tenger keleti térségének kiemelkedő forgalmu kereskedelmi központja, különösen Bizánc lehanyatlása után /1204/, de Katalóniába is mennek hajók Marseille-ből. Komoly rendházuk és birtokuk van a johannitáknak Barcelonában, Tortosa és Amposta városaikban stb. is. De Marseille kapcsolatai Mallorca szigetére is kiterjedtek. A johanniták hajóinak rendszeres, biztonságos járataiból a marseille-i kereskedők nagy hasznot húztak. A johanniták hajóit azért szerették, mert az egyes hajók fegyveres ereje ill.a

rendnek magának a Földközi-tenger térségében létrejött tekintélye komoly biztosítékot jelentett az egyébként kalózoztól hemzseggő tengeren. A johanniták igen komoly hajóépítők. Ők építenek elsők között a XIV. században páncélozott hajót, /melynek ólomborítása volt/ - ez a Sainte-Anne, melynek csupán a személyzete 300 fő.

Ugyancsak a hajózási technikára jellemző adat 1307-ből: a Montjoye nevű hajójuk 30 nap alatt ért Edonne /Marseille mellett/ kikötőjéből Lindoszba /Rhodosz/. A johannita hajók erejére jellemző, hogy a rend komoly jövedelmeket szerzett a kalóz ill. a török hajók elfoglalása révén nyert zsákmányból.

Az Anjou-ház rend iránti rokonszenvét mutatja, hogy a johanniták a királyság kikötőit szabadon használhatták, és azokban mindenféle árucikket fölvehettek. A rend személyszállítására vonatkozó adatok között említjük meg a magyar vonatkozást is. 1350-ben a Nápoly ellen induló I. Lajos seregeit a johanniták szállították át hajóikon Itáliába, mivel a velenceiek ezt nem vállalták.

III. A rend hatalmas birtokain egyaránt foglalkozott földműveléssel és állattenyésztéssel. Komoly jövedelmeket hozott a fakitermelés is. A mezőgazdasági termékek közül főleg a búzát és az árpat, az állatok közül az ökröt és főleg a juhot, kecskét kell említeni, de adataink vannak a disznó- és szarvasmarhatartásról is. Nagyon fontos Provence esetében a szőlő termelése. A rend birtokai egy-egy rendház hatáskörébe voltak csoportosítva. A rendház körül voltak a gazdasági épületek, kovácsműhely, kemen-cék. A földet saját jobbágyaikkal ill. a XIV. sz. elejétől nap-számosokkal műveltették. A robot, főleg a betakarítási munkák ide-jén a szállítás, begyűjtés terén maradt meg. A rend fejlett műve-lést folytat, háromnyomásos gazdálkodást, ennek tudható be, hogy a johanniták Provence-i birtokain az elvetett mag ötszörösét hoz-za, míg az egyéb Provence-i birtokokon az átlag csak a négyszeres hozam.

A XIV. század elején a munkaerő igen megdrágult Provence-ban is. /1338-ban a szántás négyszer annyiba került, mint 1300-ban./ A jo-hanniták jó gazdálkodási rendszerére utal, hogy a magas költségek ellenére is jövedelmezően tudtak termelni. A rend birtokainak je-lentős része ekkor, tehát 1320-1340 között, már a rend közvetlen kezelésében van. Rá kell mutatni azonban, hogy a belső forgalom és kereskedelem sokkal fejletlenebb és lassabb a tengerinél.

Ezenkívül az évszakok itt még kiesést jelentenek a forgalomban. Mégis, a rend számára - mivel nemcsak a közvetlen szükségletre, hanem az egész rend, egy kiterjedt hálózat számára termeli a gabonát és az egyéb termékeket - hosszú ideig kifizetődő a művelés. Csak a válság európai méretű kiszélesedése és a már említett, a XIV. század közepén pusztító járványok, továbbá az ezeket követő éhínség után kerül a rend birtokrendszere is veszélybe. Ez eredményezi azt, hogy a johanniták nagymértékben eladósodnak az itáliai bankároknál.

Összefoglalva annyit: a dolgozat elkészítésével a szerző egyrészt megpróbál feleletet adni arra a közismert problémára, hogyan és milyen módosítások, átalakulások révén tud egy olyan szervezet, intézmény tovább élni - megváltozott viszonyok között - , amely létrejöttének eredeti indítékát és célját részben vagy teljesen elvesztette. Másrészt, szeretne néhány konkrét adatot szolgáltatni az európai korai kapitalizmus kialakulásához és fejlődéséhez a Földközi-tenger térségében.

Zombori István
